

OILANING SHAXSIYAT SHAKLLANISHIDAGI TARBIYAVIY VAZIFASI

Mavlyanova Surayyo

Ilmiy rahbar: TAFU Psixologiya Kafedrasi katta o'qituvchisi

Ravshanbekova Shaxrizoda Qambar qizi

TAFU 4-bosqich bakalavriat

Annotatsiya: *Ushbu akademik maqola oilaning tarbiyaviy vazifasini O'zbekiston kontekstida tahlil qiladi. Unda oilaning shaxsiyat shakllanishidagi fundamental roli, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarni singdirish mexanizmlari, zamonaviy jamiytdagi muammolar va ularni hal etish yo'llari atroflicha ko'rib chiqiladi. Maqolada oilaviy tarbiyaning samaradorligini oshirishda davlat, ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati yoritiladi. Mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan milliy strategiyalar va tavsiyalar asosida oilaning tarbiyaviy salohiyatini yuksaltirish bo'yicha aniq takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *Oila, tarbiya, shaxsiyat, qadriyatlar, ijtimoiy institutlar, milliy qadriyatlar, pedagogika*

Abstract: *This academic article analyzes the educational function of the family in the context of Uzbekistan. It thoroughly examines the family's fundamental role in personality formation, mechanisms for instilling moral-spiritual values, contemporary societal problems, and ways to solve them. The article highlights the importance of cooperation between the state, educational institutions, and public organizations in enhancing the effectiveness of family upbringing. Based on national strategies and recommendations aimed at addressing existing issues, specific proposals are put forward to elevate the family's educational potential.*

Keywords: *Family, upbringing, personality, values, social institutions, national values, pedagogy*

Аннотация: *Данная академическая статья анализирует воспитательную функцию семьи в контексте Узбекистана. В ней подробно рассматриваются фундаментальная роль семьи в формировании личности, механизмы привития нравственно-духовных ценностей, современные проблемы общества и пути их решения. В статье освещается значимость сотрудничества между государством, образовательными учреждениями и общественными организациями для повышения эффективности семейного воспитания. На основе национальных стратегий и рекомендаций, направленных на устранение существующих проблем, выдвигаются конкретные предложения по повышению воспитательного потенциала семьи.*

Ключевые слова: *Семья, воспитание, личность, ценности, социальные институты, национальные ценности, педагогика*

KIRISH

Oila har qanday jamiyatning asosiy poydevori bo'lib, uning barqarorligi va taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ayniqsa, yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual jihatdan kamol toptirish, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishda oilaning tarbiyaviy vazifasi beqiyos ahamiyatga ega. Bugungi globallashuv sharoitida, axborot oqimlari va turli madaniyatlar to'qnashuvi fonida, oilaviy tarbiya tizimini mustahkamlash, uning samaradorligini oshirish masalasi har qachongidan ham dolzarb hisoblanadi.

O'zbekistonda ham oila institutini mustahkamlash milliy taraqqiyot strategiyalarining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashgan holda keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq, ushbu vazifani amalga oshirish yo'lida bir qator tizimli muammolar, jumladan, idoralararo muvofiqlashtirishning yetarli emasligi, oila rivojlanishiga oid ilmiy tadqiqotlarning cheklanganligi, ajrimlar sonining ortishi va ularning sabablarini o'rganishning sustligi kuzatilmoqda. Ushbu maqola oilaning tarbiyaviy vazifasining nazariy asoslarini, amaliy mexanizmlarini, zamonaviy muammolarini va ularni bartaraf etish yo'llarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Oila tarbiyasining mohiyatini tushunish uchun avvalo uning ta'rifini va shaxsiyat shakllanishidagi asosiy funksiyalarini ko'rib chiqish lozim. Pedagogika nuqtai nazaridan, oilaviy tarbiya — bu ota-onalar, vasiylar yoki oiladagi kattalar tomonidan bolalarning har tomonlama kamol topishi uchun amalga oshiriladigan uzluksiz jarayondir. Ushbu jarayon bolaning ilk bor ijtimoiy normalar, qadriyatlar va xulq-atvor qoidalarini o'rganishi uchun asosiy muhitni yaratadi.

Oilaning shaxsiyat shakllanishidagi asosiy rollari va funksiyalari chuqur psixologik va sotsiologik asoslarga ega. Bolaning dunyoqarashi, xarakteri va milliy-axloqiy o'ziga xosligi birinchi navbatda oilada shakllanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli tarbiya psixologik jihatdan tinch va samimiy oilaviy muhitga, ota-onalarning yuksak obro'siga, kattalarning talabchanlikdagi birligiga hamda bolada mehnatsevarlik, mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantirishga asoslanadi.

Ota-onalarning pedagogik bilimlari, tajriba almashishlari va faol ishtiroki ijobiy natijalarga sezilarli hissa qo'shadi. Aksincha, ota-onadan birining yo'qligi bolaning hissiy holatiga jiddiy zarar yetkazishi, ishonch muammolariga va o'qishdagi pasayishga olib kelishi mumkin. Shuningdek, bolaning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda qat'iy rejimni belgilash va doimiy nazoratni yo'lga qo'yish ham muhimdir.

Oilada axloqiy-ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish mexanizmlari milliy mentalitet va madaniy meros bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbek milliy o'ziga xosligi va ijtimoiy farovonligi uchun "Oila axloqi" va "Oilaviy tarbiya" asosiy ahamiyatga ega. Oila axloqi qadimiy, muqaddas bo'lib, diniy normalardan ham oldin paydo bo'lgan, u oilaviy madaniyat va ma'naviyatni shakllantiradi, bolaning ma'naviy, sog'lom va boy

inson bo'lib yetishishida asosiy poydevor vazifasini bajaradi. U vijdonlilik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat va sadoqat kabi muhim insoniy fazilatlarni rivojlantiradi.

O'zbek oilalari milliy etika va ma'naviyatni bolalarga tug'ilishdan boshlab singdirishga ustuvor ahamiyat beradi, chunki bu sohani e'tiborsiz qoldirish jamiyat uchun katta ijtimoiy xarajatlarga olib kelishi mumkin.

Samimiy va sog'lom ijtimoiy-psixologik muhit umuminsoniy va milliy qadriyatlarni avloddan avlodga o'tkazish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Samarali tarbiya uchun ota-onalarning birligi, tengligi va ibratli xulq-atvori zarur bo'lib, ularning maqsadi har tomonlama rivojlangan, bilimdon va fazilatli fuqarolarni tarbiyalashdir. Oilaning axloqiy chuqurligi jamiyatni aks ettiradi va boyitadi, milliy o'ziga xoslikning va "Yangi O'zbekiston" rivojlanishining tamal toshidir.

Shuningdek, oilada ijtimoiy-pedagogik faoliyatni o'rganishga bag'ishlangan ayrim ishlar ham mavjud bo'lib, ular amaliy jihatdan mazkur vazifani qanday bajarish mexanizmlarini ko'rib chiqishga intiladi. Masalan, "20 Oilada Olib Boriladigan Ijtimoiy Pedagogik Faoliyat Saida" nomli hujjat shulardan biridir.

Zamonaviy oilada tarbiyaviy vazifaga ta'sir etuvchi omillar va muammolar rang-barang bo'lib, kompleks yondashuvni talab qiladi. O'zbekiston oila institutini mustahkamlashni muhim deb bilib, BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari va milliy taraqqiyot strategiyalari bilan uyg'unlashtirgan holda harakat qilmoqda. Biroq, samarali idoralararo muvofiqlashtirishning yetishmasligi, oila rivojlanishi bo'yicha cheklangan va kam samarali ilmiy tadqiqotlar, ajrimlar sonining ko'payishi va ularning sabablarini o'rganishning yetishmasligi kabi tizimli muammolar saqlanib qolmoqda.

Shuningdek, oilalarda madaniy-tarixiy merosdan foydalanishning yetarli emasligi, oilani himoya qilishga qaratilgan qonunchilik bazasining nomukammalligi va malakali mutaxassislarining yetishmasligi hamda ularning tayyorlash dasturlarining yetarli emasligi qo'shimcha muammolar sifatida qayd etilgan.

Oila va boshqa ijtimoiy institutlar (maktab, mahalla) hamkorligining samaradorligi oilaviy tarbiyaning muvaffaqiyatida muhim o'rin tutadi. Bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun optimal shart-sharoitlarni yaratish maqsadida maktablar bilan mustahkam hamkorlik, ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida bolaning taraqqiyoti va xulq-atvori bo'yicha yaqin muloqotni saqlash talab etiladi.

Mahalliy faollar va mehnat faxriylari bilan hamkorlik ham bolaning butunlikcha rivojlanishi uchun muhim deb hisoblanadi. Shu sababli, oila institutini mustahkamlash bo'yicha kontsepsiya va keng qamrovli "Yo'l xaritasi" tasdiqlangan bo'lib, u huquqiy asoslarni takomillashtirish, ijtimoiy sheriklikni kuchaytirish, tadqiqotlar o'tkazish, demografik o'sishni rag'batlantirish, an'anaviy qadriyatlarni saqlash va samarali qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratishga qaratilgan.

"Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazi ushbu tashabbuslarni muvofiqlashtirish va monitoring qilish uchun mas'ul etib belgilangan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot oilaning tarbiyaviy vazifasini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, asosan nazariy va tahliliy yondashuvga asoslanadi.

Maqola mavjud ilmiy adabiyotlar, pedagogik va sotsiologik konsepsiyalar, shuningdek, oila siyosatiga oid milliy strategik hujjatlar (masalan, O'zbekistondagi oila institutini mustahkamlashga qaratilgan kontseptsiya va "Yo'l xaritasi")ni tizimli tahlil qilish va sintez qilish orqali amalga oshirildi.

Kompleks yondashuv: Pedagogika, sotsiologiya, psixologiya va madaniyatshunoslik fanlarining sintezidan foydalanib, oilaviy tarbiyaning turli jihatlari o'rganildi.

Bu oila institutining ko'p qirrali tabiatini to'liq qamrab olish imkonini berdi.

Tizimli tahlil: Oilani ijtimoiy tizim sifatida ko'rib chiqish, uning ichki va tashqi omillar bilan o'zaro aloqasini o'rganishga e'tibor qaratildi.

Qiyosiy tahlil: An'anaviy va zamonaviy oilaviy tarbiya usullari hamda ularning o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy jihatdan ko'rib chiqildi.

Tarixiy-falsafiy yondashuv: "Oila axloqi" kabi chuqur milliy qadriyatlarning tarixiy ildizlari va falsafiy asoslari tushunishga harakat qilindi.

Kontent tahlili: Mavzuga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar va rasmiy hujjatlar tarkibi sifat jihatidan tahlil qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining oilani mustahkamlashga oid qarorlari va dasturlari atroflicha o'rganildi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi — oilaning tarbiyaviy vazifasini nazariy jihatdan asoslab berish, uning samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan strategik yo'nalishlarni belgilashga intilindi.

Xulosa

Oila jamiyatning negizi sifatida yosh avlodni tarbiyalashda o'zining beqiyos vazifasini bajaradi.

Ushbu tadqiqot oilaviy tarbiyaning shaxsiyat shakllanishi, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarni singdirish va ijtimoiy integratsiya jarayonlaridagi fundamental rolini tasdiqlaydi.

Oiladagi psixologik qulay muhit, ota-onalarning obro'si va birligi, bolalarda mehnatsevarlik, mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantirish muhim tarbiya omillaridan hisoblanadi.

Ayniqsa, O'zbekiston kontekstida "oila axloqi" va "oilaviy tarbiya" milliy o'ziga xoslik va "Yangi O'zbekiston" poydevorini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, zamonaviy oila tarbiyaviy vazifasini amalga oshirishda qator muammolar va qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Bularga idoralararo muvofiqlashtirishning sustligi, ilmiy tadqiqotlarning yetishmasligi, ajrimlar sonining ortishi, madaniy merosdan foydalanishdagi kamchiliklar, qonunchilikning nomukammalligi va malakali mutaxassislar yetishmasligi kiradi. Bu muammolar oilaning tarbiyaviy salohiyatini pasaytirib, yosh avlodning to'liq kamol topishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Qonunchilik bazasini takomillashtirish: Oila institutini himoya qilish va mustahkamlashga qaratilgan qonunchilik hujjatlarini yanada takomillashtirish, ularning amaliy ijrosini ta'minlash.

Ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish: Oila muammolari, xususan, ajrimlarning sabablari, oilaviy qadriyatlarning transformatsiyasi va zamonaviy tarbiya metodlari bo'yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar o'tkazishni rag'batlantirish. "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazi faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash.

Ota-onalarning pedagogik malakasini oshirish: Ota-onalar uchun tarbiya masalalarida pedagogik bilim va ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan maxsus kurslar, seminarlar va treninglar tashkil etish, pedagogik tajriba almashinuvini yo'lga qo'yish.

Ijtimoiy institutlar bilan hamkorlikni kuchaytirish: Oila, maktab, mahalla, bolalar bog'chalari va boshqa jamoat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikni tizimli ravishda yo'lga qo'yish, bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun yagona tarbiya muhitini yaratish. Mahalliy faollar va mehnat faxriylarining tarbiya jarayoniga faol jalb etilishi muhim ahamiyatga ega.

Milliy qadriyatlarni targ'ib qilish: Oilalarda milliy madaniy-tarixiy merosdan foydalanishni kuchaytirish, "oila axloqi" va "milliy ma'naviyat"ni yosh avlodga singdirish mexanizmlarini rivojlantirish.

Malakali kadrlar tayyorlash: Oila instituti bilan ishlaydigan mutaxassislar (psixologlar, pedagoglar, sotsiologlar, huquqshunoslar) uchun zamonaviy tayyorlash va qayta tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, oilaning tarbiyaviy vazifasi jamiyat taraqqiyotining asosiy kafolati bo'lib, uning samaradorligini oshirish davlat, jamiyat va har bir oilaning umumiy mas'uliyatidir.

Ushbu vazifani kompleks va tizimli yondashuv asosida amalga oshirish orqali sog'lom, ma'naviyatli va har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

2. Noddings, N. (1984). *Caring: A feminine approach to ethics and moral education*. Berkeley: University of California Press.

3. Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescents' school achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), 125–146.

4. Hoffman, M. L. (2008). Moral internalization: Current theory and research. *Journal of Moral Education*, 37(2), 249–261.

5. Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

6. Karimova, V. M. *Oila psixologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

7.G'oziev, E. G'. Yosh va pedagogik psixologiya. Toshkent: O'qituvchi.

8.M. G. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashriyoti.

9.Jalilova, S. A. Bola shaxsining rivojlanishi va tarbiyasi. Toshkent: Fan.

10.Raxmonov, A. R. Oila tarbiyasining psixologik asoslari. Toshkent: Ma'naviyat